

30. Лобатынский С. Церковно-административная деятельность преосвященного Иова, епископа Переяславского и Бориспольского в Брацлавщине (1770 – 1776 г.) /С. Лобатынский // ПЕВ. – 1890. – № 23. – Часть неофициальная. – С. 502-503.
31. Лотоцкий А. Указ. соч. – С. 32.

SUMMARY**B. Khikhlach****THE EDUCATION OF PAROCHIAL UNIATES CLERGY ON PODILLYA IN THE XVIII CENTURY.**

In the article a question is affected about primary education of Uniate priests, which those obtained in schools at parochial churches, and afterwards in basilian schools. Some Uniate priests continued education for Orthodox higher educational establishments, or European universities.

Key words: Clergy, education, parish, priest, church

Анатолій Лисий

ШАРГОРОДСЬКА ВАСИЛІАНСЬКА ШКОЛА ТА ЇЇ ВИКЛАДАЧІ І УЧНІ

Розглядається питання просвітницької діяльності василіанської школи у Шаргороді. Йде мова про філософські студії для ченців ордену, а також аналізуються шкільні програми для світської молоді і стан викладання.

Ключові слова: василіани, монастир, школа.

Сьогодні немає можливості визначити, скільки було василіанських (базиліанських) шкіл у ордену при його виникненні в польській провінції, але зрозуміло, що недостатньо. Тому апостольська столиця не раз нагадувала генералу василіан, щоб в кожній провінції було по чотири школи: дві теологічні і дві філософські. На зборах Брестської капітули в 1751 році керівники ордену радилися, як виконати розпорядження Папи Римського, і в наступні роки кількість шкіл або студій збільшилася. При монастирях було засновано навчальні заклади з різними навчальними програмами. Наприклад, у Львові, Кам'янці-Подільському, Замості вчили теології, риториці – в Білостоці, філософії – в Луцьку, а в Збаражі і Лаврові також спрямовували час на філософські студії. В Острозі розквітали математичні науки, а в Гощі – велика риторика¹.

У Шаргороді також були такі філософські студії, і на капітулі в Білостоці у 1763 році схвально згадували ректора шаргородської школи о. Платона.

Російський дослідник історії уніатської церкви в Україні М. Петров зазначає, що школа мала до тисячі семінаристів², але ця цифра здається завищеною. Скоріше за все це помилка в друці.

На філософські студії давалося три роки, рідше – два. Викладач такого навчального закладу мав знати ґрунтовно не тільки філософію, але й математичні науки. Професорами філософії провінціал (провінціал – старший ордену в провінції) призначав тих, хто добре склав іспити перед призначеними для цього двома або трьома екзаменаторами з кожного предмета окремо. Ці іспити завжди тривали по дві години з кожного предмета, потім починався публічний диспут з проблемних питань. По закінченні іспиту кожний екзаменатор надсилав окремо свою думку провінціалу і той після консультацій вирішував, хто з екзаменованих був найдостойнішим, щоб стати професором. Щоб слухачі краще сприймали філософські знання, провінціал призначав ще й репетитора з цієї науки, обов'язком якого було повторення з учнями матеріалу і пояснення незрозумілих термінів з лекції професора. Ці репетитори повинні були самі добре знати предмет, аби з часом викладати ту науку. До слухання філософії допускалися тільки ті семінаристи, які закінчили курс риторики.

По закінченню курсу філософії професор влаштовував публічний диспут з усього курсу або з деяких тем. До таких диспутів слухачі вже звикли і професори з інших предметів також брали в них участь.

Вирішуючи проблему підручників з кожного предмета, капітула в Білостоці 1763 року постановили, щоб провідні професори уклали і надрукували для семінаристів книжки, проте невідомо, чи була виконана ця вказівка.

Через деякий час теологічні праці були перекладені руською мовою і видані як підручники в Почаєві. Філософія весь час викладалася латиною. Праць на руською мовою майже не було. Відома лише «Ієрополитика или філософія нравоучительная», автором якої був архімандрит Києво-Печерського монастиря Атанас Мілославський. Перше видання побачило світ у 1712 році, друге в 1760 році у Львові, а третє у Відні 1774 року в друкарні Юзефа Курцбока. Львівське видання фінансувалося львівсько-кам'янецьким уніатським єпископом Леоном Шептицьким³.

У 1772 році філософії в Шаргороді вчив о. Левицький, який був відомий своїми друкованими працями. В його книзі «Kazanie na Nawiedzenie», виданій в Почаєві 1772 року, зазначено, що автор є в Шаргороді професором філософії і префектом школи. Руський і польський календарі також ним видруковані в Почаєві у 1776 році.

Крім тих студій, для ченців ордену Св. Василя в Шаргороді була і школа для світської молоді. Перша згадка про неї знаходиться в візиті 1760 року.

Спочатку вона була невеликою і парафіяльною. Ця школа виникла з ініціативи фундаторів і викладали в ній монахи. Її історія більш відома. На її утримання пізніше едукатійна комісія* виділяла 2000 злотих. Візити** подають динаміку кількості учнів в цьому храмі науки⁴:

В 1781/82 навч. році – 600 учнів		
1782/83	–	532
1783/84	–	532
1784/85	–	324
1785/86	–	291
1786/87	–	228
1787/88	–	250
1788/89	–	300
1789/90	–	350

Візитатор у 1782 році зазначав, що школі нові програми едукатійної комісії були прислані в Шаргород до навчального року, однак ще не були впроваджені. Вчителі також не були належним чином підготовлені і налаштовані викладати за новою методикою. Французькій і німецькій мовам навчали, але користі з цього було мало, як зазначав візитатор, оскільки вчителі самі недостатньо володіли іноземними мовами і не дуже прагнули до науки. Як правило, на думку перевіряючого, Закон Божий і науки викладалися в одному стилі в усіх василіанських школах.

Бібліотека і шкільний музей за мізерним монастирським фондом були злиденними. Візитатор рекомендував поміркованість і лагідність в покараннях винних учнів за умови достатнього здоров'я. Учніські помешкання відвідували префект, а іноді й директор⁵.

На той час префектом школи був о. Х. Лезінський, професором фізики – о. Ф. Шашкевич, мов – о. А. Спендовський. В першому класі викладав о. І. Монастирський, в другому – о. П. Трусевич, третьому – о. Я. Федорович, проповідником був о. Леон Заславський.

Візитатор стверджував, що в шостих класах Шаргородської школи було багато недоліків. Молодь переважно була латинського обряду, однак учні відвідували уніатські служби і великі свята проводилися тільки за старим стилем. Навчання частково проводилося руською мовою.

* Едукатійна комісія (Komisja Edukacji Narodowej) – головний орган управління польськими освітніми закладами з 1773 р.

** Візита – ревізія костьолів і монастирів, яка здійснювалася представником єпископату або генерала чернечого ордену.

У 1789 році проректором школи був о. Демкович, префектом о. Лукаш Сніжинський, який в своїх працях висловлював велику прихильність до унії. Фізику викладав о. Яцек Громачевський, математику – о. Патріцій Концевич. Першим класом опікувався о. Теодор Токарський. Візитував школу на початку липня ксьондз-канонік Вереш⁶.

Завершуючи тему, треба зазначити, що навчання відбувалося за шестирічним курсом. У підготовчому, а також 1 і 2 класах учні вивчали всі предмети за чинними в тому часі у Речі Посполитій програмами. Починаючи з 3 класу, учні вивчали окремі предмети й закінчували їх у шостому класі. Крім цього, в усіх шести класах вивчався Закон Божий. Предмети, що були визначені для навчання у Шаргородській Василянській школі, наступні: Закон Божий (1-2 класи разом із катехизою, з 3 класу – релігійна мораль, історичні виклади); польська мова і література (граматика, порівняльний аспект літератури й латини); у 6 класі – творчість окремих письменників, вивчення творів за жанрологічним принципом); математика, арифметика, алгебра, геометрія; географія (1-2 класи); фізичні науки (природнича історія, механічна й астрономічна географія (космографія), фізика (оптика, діоптрика); хімія (6 клас); історія і право. Особливо акцентувалося на вивченні грецької і римської історії, а також польської історії; право природне (4 клас); право громадянське (5 клас); політекономія (за Адамом Смітом) (6 клас); філологічні дисципліни (руська (українська), французька, німецька, а також латинська мови); малювання і музика⁷. В цілому головний напрямок освіти мав загальноєвропейський характер.

1. Wolyniak P. Z przeszłości zakonu Bazyliańskiego na Litwie i Rusi // Przewodnik Naukowy i Literacki. – Lwów, 1904. – R. XXXII. – S. 450.
2. Петров Н. Очерк истории василянського ордена // Труды Киевской духовной академии. – Киев, 1870. – С. 211.
3. Петрушевич В. Сводная галицко-русская летопись. – Львов, 1904. – С. 86.
4. Ateneum. – Warszawa, 1895. – S. 329.
5. Архив к истории образования в Польше // Киевская старина. – 1882. – Т. 2. – С. 193.
6. Wolyniak P. Z przeszłości zakonu... – S. 458.
7. Шкраб'юк П. Монаший чин отців Василян у національному житті України. – Львів, 2005. – С. 148.

SUMMARY

Anatolii Lisii

SHARGOROD VASYLIAN SCHOOL AND ITS TEACHERS AND PUPILS

It deals with the question of Vasilian Schod's educational in Sharhorod. It concerns the problem of philosophical studios of the monck's order and the schod curriculum for secular youth and teaching have been analysed.

Keywords: vasylians, monastery, schod.